

Література:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис / Олекса Воропай. – Харків : Фоліо, 2005. – 508 с.
2. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР, ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К. : Наукова думка, 1982-2006. – Т. 3. : Кора-М. – 1989. – 552 с.
3. Іларіон митрополит. Дохристиянські вірування українського народу / Іларіон митрополит. – Вінніпег, 1965. – 424 с.
4. Курочкін О. В. Календарні звичаї та обряди / Олександр Володимирович Курочкін // Українці: Історико-етнографічна монографія: В 2 кн. – Опішне : Українське народознавство, 1999. – Кн. 2. – С. 297–332.
5. Левкович І. Українські народні різдвяні звичаї / Ізидора Левкович. – Лондон : Накладом української видавничої спілки, 1956. – 44 с.
6. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М., 2007. – 314 с.
7. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
8. Скуратівський В. Т. Дідух: Свята українського народу / Василь Тимофійович Скуратівський. – К. : Освіта, 1995. – 272 с.
9. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К. : Наукова думка, 1999-2000. – Т. 2.: О-Я. – 2000.
10. Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; [гол. ред. І. К. Білодід]. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. 2.: Г-Ж. – 1971. – 550 с.
11. Смирнова Ю. П. Средства активации суперконцепта «двигаться» в английских текстах и их переводах: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Юлия Павловна Смирнова. – Уфа, 2001. – 133 с.
12. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М., 1997. – 824 с.

УДК 81:39

О. О. Савченко,

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, м. Дрогобич

КОЛЕКТИВНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЛІС В УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

У статті проведено аналіз особливостей вербалізації концепту ЛІС в українських та англійських пареміях. Визначено загальномовні та культурні значення концепту ЛІС та WOOD, об'єктивованого у паремійних корпусах зіставлюваних мов, а також виділено універсальні та етноспецифічні культурні значення досліджуваного концепту.

Ключові слова: вербалізація, концепт, паремія, лінгвокультура.

В статье проведен анализ вербализации концепта ЛЕС в украинских и английских паремиях. Определены общеязыковые и культурные значения концепта ЛЕС и WOOD, объективированного в паремийных корпусах сравниваемых языков, а также выделены универсальные и этноспецифические культурные значения исследуемого концепта.

Ключевые слова: вербализация, концепт, паремия, лингвокультура.

In the article the analysis of the concept WOOD in the Ukrainian and English paroemias is carried out. The general linguistic and cultural meanings of the concept WOOD objectivized in the paroemia corpses of the compared languages are defined. In addition, the universal and ethnospecific cultural meanings of the investigated concept are characterized.

Key words: verbalization, concept, paroemia, linguoculture.

Постановка проблеми та огляд останніх досліджень. У центрі уваги сучасних лінгвістичних студій перебуває вербальний образ світу, сформований у свідомості носіїв певних мов, що зумовило посилення інтересу дослідників до питання паремійної семантики, взаємодії мовних і позамовних чинників у структурі значень прислів'їв і приказок, їх здатності репрезентувати специфіку національного світосприйняття й когнітивні структури досвіду. Хоча паремії вже неодноразово були об'єктом дослідження як у пареміології (розвідки Н. Барлі, А. Дандиса, Е. Кокаре, Г. Пермякова, В. Мідера), так і в мовознавстві (праці Г. Благової, С. Єрмоленка, І. Голубовської, Л. Даниленко, З. Коцюби, Т. Ніколаєвої, І. Привалової, М. Сітаж та ін.), однак досі ще не отримали комплексного наукового висвітлення особливості вербалізації колективних уявлень носіїв української та англійської мов про природно-ландшафтні умови їхнього побутування, зокрема на матеріалі паремій указаних мов, які містять назви елементів рельєфу.

Завдання та матеріал дослідження. Метою пропонованої розвідки є дослідити особливості мовної об'єктивації концепту ЛІС на матеріалі українських та англійських паремій. Об'єктом дослідження є прислів'я, приказки та загадки української та англійської мов. Предметом аналізу є концепт ЛІС/WOOD, відображений в пареміях зіставлюваних мов. Аналіз концепту ЛІС/WOOD здійснено на основі вибірки українських та англійських прислів'їв, приказок і загадок із пареміографічних джерел. Усього дібрано 213 українських паремійних одиниць з назвою елемента рельєфу «ліс» та 80 англійських паремій із компонентом «wood».

Виклад основного матеріалу. Особлива роль в мовній об'єктивації концепту належить пареміям, які характеризуються « як мовні ревіленти національно-культурної свідомості» [7, с. 37] і визначаються як «благодатний матеріал для виявлення національно-культурної специфіки етносу, його світовідчуття, відображення неповторних рис» [7, с. 37]. Розглядаючи суть концепту, дослідники відзначають його причетність до етнічної культури народу. Його зміст при цьому інтерпретується в контексті форм думки носія мови як етнокультурна репрезентація. Пізнання концепту допомагає відтворити етнокультурний образ, своєрідність менталітету та світосприйняття носія мови, у тому числі, природно-ландшафтні особливості його побутування.

Ліс як елемент рельєфу мав першорядне значення як джерело матеріальних благ. До 15 століття у східних слов'ян переважало підсічне землеробство: лісний ґрунт оброблявся легше степового, ліс допомагав вберігати посіви від кочівників [4, с. 37], порівняно невеликі ділянки орної землі відвойовувались у лісів і болот [19, с. 70]. У лісі полювали. «У лісах – соснових на півночі та на Поліссі, дубових та мішаних південніше – можна було полювати цілий рік. Мед брали у диких бджіл, ставили свої борті» [9, с. 25]. Тут також годувалась домашня худоба. Ліс давав людині основний будівельний матеріал, ягоди, гриби, дичину і шкіри.

Історик В. Ключевський писав: «...ставлення давньоруської людини до лісу неприязне або недбале: вона ніколи не любила свого лісу. Несвідома боязкість оволодівала нею, коли вона ступала під його похмурий покров» [9, с. 27].

Лексема «ліс» передає також значення «порожнеча, порожній» [8, с. 140], тобто простір, у якому немає людини, «дрі-муча глухість лісової пустелі» [6, с. 210]. Опозиція «дім–ліс» виступає «конкретним варіантом протиставлення: близь-

ке-далеке і реалізацією опозиції свій–чужий» [14, с. 10]. Як зазначає В. Колесов, для слов'ян у лісі зосереджена ворожість природи, у ньому в найдавнішому вигляді втілено чуже: «Ліс – дещо живе, це той самий рід, тільки ворожий». Ознаки лісу, які з часом виділялись і позначались, також завжди були страхітливими і насторожуючими. Оновлюючись у кожному поколінні людей, ознаки лісу вербалізувались відповідною емотивною лексикою: від *нетрі, хаці, пуца* до *глухомань, чепижник* і так далі. Ліс – це «дещо нероздільне, що не дрібниться на частини, а представлено цілісною масою, ворожо, як чуже, невідкорене, якому, між іншим, слід принести жертву. Ліс – це найближча межа чужого світу» [6, с. 210]. Чужість лісу людині підтвержує і встановлений М. Маковським зв'язок значень «дерево» і «зовнішній, далекий... який знаходиться на периферії і який стосується хаосу, пекла» [8, с. 140]; дерево – пограничний локус [13, с. 61].

Уявлення про ліс як місце, де можливі чудеса, походять з язичництва. Своє відображення в ньому отримав культ дерев [14, с. 21], давнє уявлення про дерево як вмістилище душ чи духів (добрих і злих), що пояснює зв'язок значень «дерево» і «загробний світ»... [8, с. 134], а також проживання в ньому як доброзичливих, так і ворожих людині міфічних істот: «Ліс – це темне царство лісовика, одноокого, злого духа-пустуна...», Баби-Яги [4, с. 414]. Крім цього, М. Маковський вказує на можливість співвіднесення значень «дерево» і «чудо, чаклунство» [8, с. 135]. Цікаво, що «для слов'янської міфології лише в незначній мірі характерні уявлення про дерево як про живу істоту», причому в більшості випадків це уявлення пов'язано з заборонаю зрубувати дерева [13, с. 64].

Лісу не лише боялися, але й поклонялися, це було культове місце ще в язичницькі часи [3, с. 340]. Предметом культу дерев ставали як окремі породи дерев (найчастіше дуб – найпомітніше за розмірами і за віком дерево лісостепової зони), так і цілі гаї. Там, у священних галях, під загрозою суворого покарання заборонялося ловити птахів, полювати на тварин, навіть рубати дерева. Наші предки були переконані, що саме в лісах та галях, де затишно і спокійно, у пущах, подали від людських очей жили боги. Тому в лісах найчастіше розташовувалися культові споруди слов'ян-язичників, проводилися окремі обрядово-ритуальні дії.

Ліс завжди викликав неусвідомлений страх, бо в ньому (особливо в нетрях) проживали всілякі страхіття. Лісова нечиста сила проводить по лісах ігрища, танці та недобре жартує з людьми. Входячи до лісу треба перехитритися [3, с. 341]. Схарактеризовані властивості лісу таким чином було інтерпретовані мисленням українськомовної лінгвокультурної спільноти та відображені в національній мовній картині світу, зокрема в українському паремійному корпусі.

Враховуючи те, що пізнавальні процеси – це власне процеси породження й трансформації смислів, очевидний нерозривний зв'язок дослідження концептуалізації з дослідженням семантики та етимології лексичної одиниці «ліс/wood».

Щодо понятійного компоненту концепту ЛІС в «Академічному тлумачному словнику української мови» подано таке визначення лексеми «ліс»: « велика площа землі, заросла деревами і кущами; дерева, які ростуть на такій площі: *Яких дерев у лісі найбільше? (кривих)* [17, с. 814]; інколи називаються породи дерев: *Кругом ліс густий, всередині дуб товстий (зуби і язик)* [17, с. 138]; можуть згадуватися лише частини дерев: *В лісі не без пенька, а в селі не без дурака* [11, с. 337]; певна ділянка такої площі; зрубані дерева як будівельний та ін. матеріал» [15, с. 522]: *В ліс дров не возять* [16, с. 104]

М. Фасмер вказує на етимологічний зв'язок слова *ліс* зі словами *пасовисько, вигін* (давньоангл. *laeswe*, діал. *leasow*), а також лит. *Laiskas* «*лист дерева*», давньочес. *les* «*листя, пагони*» [2, с. 266]. Праслов'ян. **lesъ* вважається етимологічно незрозумілим. Було висунуто декілька гіпотез. О. Трубочов вважає, що **lesъ* в багатьох слов'янських діалектах позначає листяний ліс, гілки, пагони. Прикметно, що словом **lesъ* називають листяний ліс, чагарник, ліщину, гілки, пагони. При підсічному землеробстві на місці колишньої вирубки виростав тільки листяний ліс. Припускається, що першопочатково слово **lesъ* не входило в географічну термінологію, а було терміном підсічного землеробства. Відхід від нього привів до зникнення давніх значень [18, с. 250].

Староанглійська лексема «*wudu*», рання «*widu*», що означає «дерево» чи «дерева загалом», походить від протогерманської «**widuz*» [22]. Англійськими дефініціями лексеми «*wood*» є: 1) *forest – ліс*; 2) *A dense growth of trees or underbrush covering a relatively small or confined area – густе насадження дерев, які викривають відносно невелику чи обмежену за розмірами площу; лісок, гай* [23]: *Sow beans in the mud and they'll grow like wood* [21, с. 21]; *Willows are weak, yet the bind other wood* [24, с. 891].

Ліс в українських та англійських пареміях побутує як ціль, напрям руху: *Поїду в ліс, вирублю теліш; з того теліша і зроблю два човна, два столи, мило і покришку (жолудь)* [17, с. 791]; *Або ти, тату, у ліс їдь, а я дома зостанусь, або я дома зостанусь, а ти, тату, у ліс їдь* [16, с. 260]; *He that fears leaves, let him not go into the wood* [25, с. 97].

В українській та англійській побутовій свідомості ліс виступає місцем, де відбувається переміщення: *Ішла без ліс червона корова і сміялася (сонце)* [17, с. 17]; *Так, як місяць: їде через ліс – не трісне, їде через воду – не плюсне* [12, с. 391]. Прикметно, у зв'язку з переміщенням ліс оцінюється суперечливо: з одного боку, тут відбувається переміщення, а з другого, ліс не пристосований для переміщення, тут можна заблукати: *Вулиця ліс, білий весь: пішки в нього не ввійти, на коні не в'їхати (мороз на шибі)* [17, с. 28]; *As I was going through the woods, I picked up something, I set down and looked at it, the better I liked it, I took it home because I couldn't help it (Splinter in foot)* [20, с. 660].

Концепт ЛІС/WOOD у побутовій свідомості носіїв української та англійської мов характеризується спільною когнітивною ознакою – місцем проживання диких тварин, птахів: *Жує в лісі, хижий, дикий, душить кури та індики (ліс)* [17, с. 95]; *Робота не ведмідь, до лісу не втече* [10, с. 286]; *Hunger drives the wolf out of the wood* [25, с. 139]; *I lived too near a wood to be frightened by owles* [24, с. 475]. Найбільш частотними є паремії, в яких простежується взаємозв'язок «ліс – вовк»: *Боятися вовка – в ліс не ходити* [1(1), с. 171]; *Не визивай вовка з лісу* [16, с. 216]. Такий зв'язок пояснюється тим, що ліс, як і вовк асоціюється з небезпекою, невідомістю – спільною ознакою концепту ЛІС/WOOD для представників української та англійської лінгвокультури: *Don't shout till you are out of the wood* [22, с. 345]; *Game is cheaper in the market than in the fields and woods* [24, с. 295].

У побутовій свідомості зіставлених мов ліс кваліфікується як джерело різноманітних благ для людей, природно-сировинний ресурс, а саме, грибів, ягід, горіхів, матеріалів для різних робіт, дров: *Без щастя в ліс по гриби не ходи* [12, с. 169]; *Гриби ростуть у лісі, а в місті їх знають* [10, с. 125]; *Серед лісу квасне висить (кислиця)* [17, с. 75]; *У лісі та пралісі висить діжа з тістом* [17, с. 77]; *Пан спить, а ліс росте* [12, с. 235]; *Пішло щастя в ліс по пруття* [16, с. 116]; *В ліс дров не возять* [16, с. 104]. *As much sib as sieve and riddle that grew in the same wood together* [24, с. 371]; *In the woods crying time, I made my master many a dime (Fiddle)* [20, с. 434].

Концепт ЛІС в українських пареміях трактується як один з основних елементів рельєфу: *В землі – черви, в воді чорти, в лісі – сучки, в суді – крючки, куди втекти?* [12, с. 248]; *В лісі росте, на березі родиться, у воді живе, а в вогні умирає (човен)* [17, с. 257]. *Щука понури хвостом вильнула: ліси та гори встали (коса)* [17, с. 225]. У цих мікротекстах репрезентовані результати членування світу з точки зору представників наївної картини світу на три основні простори: ліс, поле і море (будь-який водний простір).

Лише в українській етносвідомості ліс кваліфікується також як міра простору, віддалене місце: *За лісом, за пралісом червона скибка має (місяць)* [17, с. 13]; *Ой за лісом, за пралісом червона гора встає (місяць)* [17, с. 13]. Ліс – це також ділянка місцевості, яка межує з полем: *Пішло поле в ліс* [1(2), с. 275].

Колективні уявлення про ліс як про високий об'єкт та критерій висоти, який визначається високими деревами, які ростуть у ньому, реалізується в тільки в українському паремійному корпусі. Високі дерева робили ліс в сприйнятті слов'янських народів еталоном висоти: *Що вище лісу, без кореня? (сонце)* [17, с. 19]; *Стоять вила, а на вилах барило, а на барилі кивало, на кивалі моргало, а на моргалі гора, а на горі ліс (людина)* [17, с. 129].

Українські паремії реалізують один з основних концептів будь-якого колективного, національного світовідчуття – опозицію «своє – чуже». Ліс – це невідоме, чуже місце, протиставлене своєму відомому, освоєному простору – дому. Чужість лісу виражається через протиставлення лісу і людей: *Лихо по людях ходить, не по лісі* [12, с. 159]. Переконавання, що ліс є виявом чужого, підтверджується паремією «*Чужі люди – темний ліс* [11, с. 203]».

Етноспецифічним значенням концепту ЛІС для носів української мови виступає логема «в лісі можливі чудеса, у ньому мешкають потойбічні, міфічні сили і істоти – нечиста сила»: *Пішов до ліса, надибав біса* [1(2), с. 479]; *Під чорним лісом спіткався чорт* [12, с. 289].

Ліс в стереотипних народних уявленнях українців вважається місцем відпочинку: *Дерев'яний пастух по лісі гуляє (гребінець)* [17, с. 199] та місцем, де можливі чудеса. В лісі мешкають потойбічні, міфічні сили і істоти – нечиста сила: *Ішов до ліса, надибав біса* [1(2), с. 479]; *Під чорним лісом спіткався чорт* [12, с. 289].

Оцінний компонент концепту ЛІС представлений у пареміях української лінгвокультури означенням ВЕЛИКИЙ: *О сей ріс у великому лісі, та ще при воді!* [16, с. 884]; *Ліс великий, а пунтього дерева не знайдеш* [10, с. 119]; ГУСТИЙ: *Густий ліс, чисте поле, два соболи, два стекла, труби, бомба і в тій бомбі лепетало (Обличчя, волосся, очі, ніс, зуби, язик)* [17, с. 131]; ТЕМНИЙ: *Чужі люди – темний ліс* [11, с. 203]. Фразеологічне словосполучення «темний ліс» асоціюється з невідомістю, невідомістю, заплутаністю.

Етноспецифічні когнітивні ознаки концепту WOOD в англійській лінгвокультурі є «ліс як місце, де багато однакових елементів»: *In the woods there is a pond, in the pond there is a boat, in that boat there is a cup, in that cup there is something everyone shall taste of (death)* [20, с. 493].

Висновки. Володіючи отриманими за результатами аналізу лексичної та паремійної семантизації концепту ЛІС/ WOOD лінгвокультурними даними, було здійснено зіставлення виділених у лексико-семантичній та паремійній структурах концепту семантико-когнітивних ознак. Так, в українській мові зіставлення згаданих ознак дало змогу виявити лакунарність у структурі досліджуваного концепту, зокрема, відсутність у паремійній семантиці концепту денотативної семи «велика площа землі, заросла деревами і кущами», при її наявності в лексичній семантиці цього ж концепту. Що ж до сем у лексичній семантиці концепту, то зазначимо відсутність таких денотативних сем як ліс як елемент рельєфу; ліс як напрям руху; місце, де відбувається переміщення; місце проживання диких тварин, птахів; міра простору; критерій висоти; місце, де багато однакових елементів; вияв «чужого»; небезпечне місце; місце відпочинку; місце, де водиться нечиста сила при їх наявності в паремійній семантиці. В англійській мові відсутні у лексичній семантиці слова денотативні семи ліс як напрям руху; місце, де відбувається переміщення; місце проживання диких тварин, птахів; місце, де багато однакових елементів. Отже, аналізований концепт став пов'язаним з додатковими аспектами значення концепту, об'єктивованими у паремійних одиницях, які не дав можливості виділити аналіз семантики лексем.

Лінгвокультурними значеннями концепту ЛІС в українській побутовій свідомості виступають: місце, де відбувається переміщення; перешкода при переміщенні; віддалене місце; критерій висоти; джерело різноманітних благ; чужий простір; місце відпочинку; місце, де водиться нечиста сила. Концепт WOOD реалізує наступні лінгвокультурні значення: місце, де відбувається переміщення; місце проживання диких тварин; джерело матеріальних благ; місце, де багато однакових елементів; небезпечне місце. Етноспецифічними для української побутової свідомості є наступні когнітивні ознаки досліджуваного концепту: місце, де можна заблукати; віддалене місце; критерій висоти; чужий простір; місце відпочинку; місце, де можливі чудеса. Етноспецифічною концептуальною ознакою в англійській мові є «ліс як місце, де багато однакових елементів».

Перспективи. Перспективним є дослідження інших концептів, які позначають назви елементів рельєфу таких як ГОРА, МОРЕ, РІЧКА, БОЛОТО на матеріалі паремій української та англійської мов, а також виявлення їх характерних ознак для кожної з досліджуваних мовних картин світу.

Література:

1. Галицько-руські народні приповідки: в 3-х т. / [зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко]. – Львів : видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006.
2. Етимологічний словник української мови: У 7-и т. – Т.3. – К. : Наук. думка, 1989. – 553 с.
3. Жайворонок В. В. Знаки української культури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
4. Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография / Д. К. Зеленин. – М. : Наука, 1991. – 511 с.
5. Ключевский В. О. Курс русской истории: Сочинения в 8 т. / В. О. Ключевский. – М. : Госполитиздат, 1956. – Т. 1. – 1956. – 427 с.
6. Колесов В. В. Мир человека в слове Древней Руси / В. В. Колесов. – Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1986. – 312 с.
7. Коцюба З. Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проverbs'альному просторі (від універсального до національного) : Монографія / З. Г. Коцюба. – Львів : ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2010. – 472 с.
8. Маковский М. М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: образ мира и миры образов / М. М. Маковский. – М. : ВЛАДОС, 1996. – 416 с.
9. Попович М. В. Нарис історії культури України / В. М. Попович. – К., 1998. – 728 с.
10. Прислів'я та приказки: природа. Господарська діяльність людини / [упоряд. М. М. Пазяк]. – К. : Наук. думка, 1989. – 480 с.
11. Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру / [упоряд. М. М. Пазяк]. – К. : Наук. думка, 1990. – 528 с.
12. Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми / [упоряд. М. М. Пазяк]. – К. : Наук. думка, 1991. – 440 с.
13. Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / [под ред. Н. И. Толстого]. – М., 1995. – Т.1. – 1995. – 577 с.
14. Славянская мифология: энц. словарь / [науч. ред.: В. Я. Петрухин и др.]. – М. : Эллис Лак, 1995. – 413 с.
15. Словник української мови: В 11-и т. – Т.4. – К. : Наук. думка, 1973. – 522 с.
16. Українські приказки, прислів'я і таке інше / [уклав М. Номис]. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
17. Шестопал М. Українські народні загадки / М. Шестопал. – К. : Видавництво АН УРСР, 1963. – 398 с.
18. Этимологический словарь славянских языков: праславянский лексический фонд / [Отв. ред. член-корр. АН СССР О. Н. Трубачев]. – Вып. 14. – М. : Наука, 1987. – 137 с.
19. Этнография восточных славян: очерки традиционной культуры. – М. : Наука, 1987. – 557 с.
20. Taylor Archer. English Riddles from Oral Tradition / Archer Taylor. – Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1951. – 675 p.

21. Mieder W. The Prentice-Hall Encyclopedia of world proverbs. A Treasury of Wit and Wisdom through the Ages / W. Mieder. – New Jersey : Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1986. – 582 p.
22. Online Etymology Dictionary. – Режим доступу : http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=wood&searchmode=none.
23. The Free Dictionary by Farlex. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com/wood>.
24. The Oxford Dictionary of English Proverbs. 3rd ed. / [Ed. by F.P. Wilson]. – Oxford : Clarendon Press, 1992. – 930 p.
25. The Penguin Dictionary of Proverbs. 2nd ed. / [Ed. by R.Fergusson & J.Law]. – Penguin Books, 2000. – 365 p.

УДК 811.111'42

С. П. Сборик,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ВІЗУАЛЬНО-ТОПОЛОГІЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ АНГЛОМОВНОГО АВТОРА

Стаття аналізує нові підходи до вивчення ідіостилю, з його зосередженістю на ментальній стороні мовних явищ, розглядає лінгвокогнітивні механізми формування орієнтаційного складника авторського когнітивного стилю через розкриття його візуально-топологічного компоненту засобом відтворення комунікативно-когнітивних стратегій і тактик в романах сучасної британської письменниці М. Дреббл.

Ключові слова: ідіостиль, когнітивний стиль автора, орієнтаційний складник, візуально-топологічний компонент, стратегія фіктивного руху.

Статья анализирует новые подходы изучения идиостиля, акцентируя внимание на ментальной стороне языковых явлений, рассматривает лингвокогнитивные механизмы формирования ориентационного компонента авторского когнитивного стиля путем воспроизведения коммуникативно-когнитивных стратегий и тактик в романах современной британской писательницы М. Дрэбл.

Ключевые слова: идиостиль, когнитивный стиль автора, ориентационный конститuent, визуально-топологический компонент, стратегия фиктивного движения.

The paper deals with verbalisation of the visual-spatial component of the orientational constituent of M. Drabble's cognitive style within the framework of the cognitive-discursive paradigm. On the basis of the major cognitive functions of perception, a cognitive style of a writer is defined as a unity of orientational and figurative constituents that reveal perceptive and mental peculiarities of a linguistic personality in the literary work. The constituents of a cognitive style are closely related in cognition. Therefore, in the article the orientational constituent in M. Drabble's novels is focused on and analysed in the light of the writer's strategies and tactics.

The orientational constituent of the author's cognitive style is a complicated structure, because it reflects a person's interaction with the surroundings. It consists of visual and visual-spatial components since it depends on visual perception and space orientation. A visual component of the writer's cognitive style, realized through the strategy of distancing-approaching in the text, characterises the author's visual orientation that lies in opposition of a central point to peripheral one. A visual-spatial component of the orientational constituent of a cognitive style is formed as a result of interaction between the speaker's space orientation and conceptual eyesight limit, formed from visual perception. A visual-spatial component is based on topological and spatial-perceptual Gestalts, which are realised by means of space representation strategies, dynamic and static tactics. The descriptions of the observer's movement of the look and the character's position inside and outside indicate the interplay between eyesight and tactile perception that are formalized by spatial-motor Gestalts.

Key words: author's cognitive style, orientational constituent of cognitive style, visual-spatial component of the cognitive style's orientational constituent, strategy of fictive movement.

Когнітивний підхід до вивчення ідіостилю, з його зосередженістю на ментальній стороні мовних явищ [1; 4; 7; 9; 10; 14], сприяв появі «когнітивного стилю» автора в лінгвістиці [3, с. 92; 5; 12; 11, с. 81–85; 15].

Когнітивний стиль автора розглядаємо як індивідуальну специфіку процесів отримання й обробки інформації, котрі пов'язані з когнітивними функціями пізнання: топологічною й образною [2, с. 108; 15, с. 73; 17, с. 13]. Топологічна функція розкриває особливості орієнтування мовної особистості у просторі, зосередженість уваги на об'єктах або межах поля сприйняття [8, с. 29]. Образна функція пізнання, представлена метонімією [13, с. 9] й метафорою [16, с. 77, 128], дотична з обробкою інформації.

Когнітивний стиль автора втілений в текстах за допомогою низки комунікативних стратегій, які розглядаються у термінах загального плану мовленнєвої поведінки особистості [6, с. 54], й характеризуються переліком тактик, продуманих поетапних мовленнєвих дій, що по-різному впливають на читача [6, с. 109].

Мета статті полягає у виявленні лінгвокогнітивних механізмів формування орієнтаційного складника авторського когнітивного стилю через розкриття його візуально-топологічного компоненту засобом відтворення комунікативно-когнітивних стратегій в романах М. Дреббл.

Візуально-топологічний компонент когнітивного стилю формується у результаті взаємодії просторового орієнтування мовця з межами концептуального поля зору, яке визначається зоровим сприйняттям, й спирається на топологічні і просторово-перцептивні гештальти.

Стратегії зображення простору М. Дреббл відповідають природним способам сприйняття оточення письменниці. Стратегії фіктивного і фактивного руху й стратегія панорамного зображення простору – це наближене до реальності представлення довкілля та створення ефекту візуалізації. Проаналізовані нами чотирьох текстів фрагментів із романів М. Дреббл слугують **матеріалом** аналізу стратегій зображення простору. Для когнітивного стилю авторки найчастішою є стратегія фіктивного руху (53% – 212 прикладів), представити яку є **завданням** цієї публікації.

Стратегія фіктивного руху, візуального руху у нашому розумінні, зображує простір невеликого розміру з фіксованою позицією. При репрезентації фіктивного руху погляду предикати з семантикою візуалізації (*see, look, watch, gaze, stare, notice*) сполучаються з дієсловами, які позначають позиції, найбільш зручні для спостереження (*stand, sit*). Стратегія фіктивного руху відтворюється у текстах письменниці тактиками фіктивно-последовного зображення (22 % – 88 прикл.), зображення КОНТЕЙНЕРА (19% – 76 прикл.), фіктивного руху погляду (спостерігача) угору (4% – 16 прикл.) й униз (3 % – 12 прикл.), фіктивного руху погляду вперед (2% – 8 прикл.) й назад (1.5% – 6 прикл.), а також тактику статично-бокового зображення (1.5% – 6 прикл.).